

Inhoud

Dromenland	7
Mijn koninklijke moeder	9
Tule. Een Guarnieri	13
Gedaanten van licht	17
Boekhouding	23
Woorden in het water	31
Soerat-soerat	35
Oude foto's	41
Ultima thule	45
Voetnoten	51
Waar wàs je nou?	57
Nummer 156.403	61
Weerspiegeling	69
Een oord van troost	75
Tenno-heika banzai	83
Boekstaving. Het vuur. De chaos	87

Dromenland

Op het erf van ons huis aan de Tjemaralaan, nummer 21, Batavia, neemt mijn moeder plaats op de achterbank van de automobiel waarvan het linnen dak als een harmonica op de rugleuning van de achterbank is neergeklapt. Ze is in het halflang, in het wit, in het kant, ze draagt een grote witte hoed met linten die ze onder haar kin heeft vastgestrikt.

Mijn vader zit al op de achterbank. Hij geeft onze kebon, die de wagen bestuurt, een tik op zijn schouder. *Kebon* is tuinjongen. Onze kebon, in mijn herinnering, is manusje-van-alles: hij is ook chauffeur, ook zie ik hem onderduiken in het gouden water van ons zwembad, om ons zwembad te laten leeglopen.

In gas- en stofwolken raken auto en inzittenden in vervaging.

Op de voorgalerij van het huis staat baboe Itih en ik zit op haar arm, mij ervan bewust dat mijn moeder, voordat ze wegrijdt, met een zakdoekje zwaait. Dat doet ze terwijl ze haar ogen dichtknijpt, weer opent, weer dichtknijpt, weer opent, en bij het dichtknijpen van haar ogen haar lippen naar mij tuit. Baboe Itih neemt mijn arm en beweegt hem zo, dat het lijkt of ik terugzwaai. Ik zet het op een schreeuwen. Ik houd mijn hand tot vuist gebald.

Misschien ben ik anderhalf jaar.

Van deze herinnering, die, denk ik, de eerste, de oudste, is die in mij bewaard is gebleven, is mijn gebalde vuist het wezenlijkste detail. Eerst herinner ik mij mijn vuist, pas daarna in verband daarmee mijn moeder, en hoe zij in dampen verdwijnt.

Baboe Itih zegt: Adoe, so chuilen en srewen. Kom, wij haan naar poelau kapok.

Poelau kapok is kapokeiland. Dat wat achter dichtgeknepen ogen ligt, dromenland.

Mijn koninklijke moeder

Mijn moeder was toen jonger dan ik nu ben. Nu is zij over de zeventig.

Ik bezoek haar nooit, ik schrijf haar nooit, ik bel haar niet op. Zij mij ook niet. Ik weet niet hoe zij leeft, waar zij mee bezig is, of zij misschien eenzaam is. Zij weet hetzelfde niet van mij. Zij woont in een flatje, ze loopt met een stok. Haar man is al heel lang dood. Ik ga haar, als zij eerdaags komt te sterven, niet mee begraven. Haar laatste woorden heeft zij al tegen mij gezegd.

Als ik haar, jaren geleden voor het laatst, soms bezocht, zaten zij en ik een uur, of langer, zwijgend, in stilte, tegenover elkaar. Om het kwartier was er carillonjeengel, bij het horen waarvan ze naar buiten keek, naar het grauw van de lucht. Onzichtbaar, onhoorbaar, viel er een regentje. Als er zo'n regentje viel, zei ze: gerimis. *Gerimis* is motregen. Bij het heffen van haar glaasje jenever met suiker zei ze: selamat minoem. *Selamat minoem* is proost. Als ze een beetje dronken werd zong ze het lied van de dronken matroos: *matroos maboek*...

Dit zijn woorden en klanken uit *tempo dahoeloe*. Dit is: de goede, oude tijd in Indië, waarin zij leefde en op het einde waarvan ik werd geboren. Ik ken die woorden, maar ze zijn de mijne niet. Zo heb ik ook

dat 'Indië' wel gekend, waar zij altijd is gebleven, al woont ze al dertig jaar in 'Holland', waar het altijd regent, maar voor mij is dat 'Indië' een droomland geworden, een land waar ik in een vorig leven ben geweest. Soms rijst dat land nog achter mijn ogen op, steeds vager, de zee tussen mij en dat land wordt breder. Mijn vorige leven is: mijn vóórkleuterse tijd, waarin ik nog geen besef had van taal.

Ik herinner mij haar groene ogen. Dat zij koninklijk was.

Niet wil ik mij haar ogen herinneren zoals ik ze de laatste keren heb gezien, – toen het pauwgroen tot waterige bleekheid was verpletst, nog amper witter dan de rest van haar ogen. Ze stoppen haar vol drugs om de pijn in haar been te stillen. Ze drinkt, want ook onlichamelijk heeft ze pijn, vermoed ik. In haar ogen is een onmeetbaar staren gekomen, vol wijsheid, waar ik niet tegen kan. In haar hoofd zijn nog maar weinig gedachten. Ze huilt veel.

Met krampachtig dichtgeknepen handen zat ik tegenover haar, te kijken naar het knippen van haar ogen, hoe de tranen op haar jurk vielen. Hoe zij was vervallen. Haar zwarte haar begon uit te vallen. Het bruin van haar huid was bezig te verkleuren tot niet blauw, niet grijs, niet groenig, niet gelig, niet levend, niet dood, – gelijk aan de kleur van de zwachtels om haar been.

Zo wenste ik mij haar niet te herinneren.

Als het niet motregende, maar de regen in stralen neerviel, zei ze: oedjan. *Oedjan* is regen.

Ze zei: Ik heb kasian met jou. Sajang toch jouw

ruzie met de hele wereld dóórmaar dóórmaar. Weet je op wie je lijkt? Op je grootvader. Tientallen keren heb ik dit gehoord. Waarna ze zich over haar been boog en het begon te masseren. Adoe, sakit, zei ze. *Sakit* is pijn. Masseren is *pitjitten*. *Kasian* is medelijden, *sajang* is jammer. Sprekend, sprékend je grootvader. Gevolgd door carillon, – weer een kwartier voorbij. Bij het beluisteren van de klokkenklanken zei ze: klenèng klonông...

Tule. Een Guarnieri

Deze zijn de geluiden van poelau kapok:

Kindje Jezus klein, houd mijn hartje rein. Opdat niemand er in wone, dan u alleen. Of zo ongeveer. Dat was mijn avondgebed.

Mijn moeder zei het op, haar hoofd in tulen wolken.

Voor het sluiten van de klamboe joeg ze er met de *sapoe lidi* de muskieten uit. Met de roede, gemaakt van de nerven van palmladeren, joeg ze de muskieten uit het muskietennet. Ik houd niet van die 'Indië'-literatuur waarvan het kenmerk die voor de buitenstaander onbegrijpelijke tweetermigheid is. Met mij kome er een einde aan die literatuur. Het is voorbij, houd op met gedenken, houd op met dat herinneren. *Ik heb het over iets anders.*

Zij buiten de klamboe, ik eronder, deden we dit spel: zij kneep haar ogen dicht en sperde ze weer open; als zij haar ogen opende, kneep ik de mijne dicht; opende ik mijn ogen weer, sloot zij de hare...

Hierbij hoorden woorden.

Bij het opensperren van haar nachtogen zei mijn moeder met trage, lieflijke stem: *tjilepoek*. Bij het samenknijpen van haar wimpers: *ngantoek*. Bij de oe in beide woorden ging haar stem omhoog, en ze rekte de klank tot een zacht, mysterieus, klaaglijk, of

smekend loeien, wisselend van toonhoogte. Bij het inzuigen van lucht door haar in oe-stand getuite lippen was het, of door dit zachte loeien ook nog windgeruis te horen was.

Een *tjilepoek* is een uiltje. *Ngantoek* betekent slaap.

In mijn herinnering aan deze nachtzang van de vriendelijke slaapuיל bewegen de sluiers van de klamboe in zachte wind, die door de ramen naar binnen waait, – soms bollen ze op, als de zeilen van een schip. Achter dit bewegen is het gezicht van mijn moeder. Het vervaagt, alsof het een gezicht van wolken is.

Mijn hartje is rein. Ik lig in mijn bedje, onder een wit baldakijn. Duimen doe ik niet, maar ik sabbel op de middel- en ringvinger van mijn linkerhand, daarbij streelt de wijsvinger mijn neus. Zo begint het dwalen. Kindje Jezus stel ik mij voor als een jongetje met een lichaam van donzen veertjes, hij heeft grote, wat puilende ogen, hij heeft de tropenhelm van mijn grootvader op zijn hoofd. Buiten het huis is een geweldige stilte die bestaat uit duizenden geluiden, geritsel, geflapper, geschuifel, gekras, gewaai, het gebabbel en geschater van nachtdieren, krekelpiep.

Het Javaanse woord voor krekel is *djangkrik*.

Als niet mijn moeder mij naar bed bracht, maar baboe Itih, dan zong ook zij een slaaplied, – daarin klonk het woord *djangkrik* vele malen. *Djangkrik*, *djangkrik*, *djangkrik*, even monotoon als het getjirp van de diertjes zelf. ‘Ntjit ntjit’, zo zongen de *djangkriks* in baboe Itih's lied.

Hierbij hoorde: hoe baboe Itih rook.